

Col·lecció _____

BIBLIOTECA LINGÜÍSTICA CATALANA

EL LÈXIC CATALÀ DINS LA ROMÀNIA

GERMÀ COLÓN

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

1993

ÍNDIX

<i>Presentació</i>	11
Introducció	13
1. El ressò d'una polèmica	21
2. Varietat lèxica	27
3. Un assaig a quatre columnes	35
4. Un camp semàntic	47
5. El lèxic català entre les àrees centrals	55
6. Anàlisi contrastada d'un text	65
7. L'aragonès i el català	75
8. «Hispanització» i cronologia	85
9. Afinitat amb la Gal·loromània	95
10. L'occità i el català	101
11. Contrast amb l'occità	119
12. Individualitat del lèxic català	127
13. Repartició geogràfica	133
14. Aportació forastera	143
15. Catalanismes	167
16. Persistència d'ètims hispànics	171
17. Tasca a realitzar	177
18. Observacions finals	189
Bibliografia i sigles	191
Índex de mots	215
Índex de matèries	259

Presentació

És un honor per a la "Biblioteca Lingüística Catalana" comptar entre els seus col·laboradors el professor Germà Colón, doctor honoris causa de les Universitats de València, Alacant i Castelló; catedràtic de Filologia Romànica de la Universitat de Basilea (Suïssa) i mestre indiscutible de tants estudiosos arreu del món. L'obra que el lector té en les mans és una revisió i actualització, en versió catalana, de la primera part d'El léxico catalán en la Romania (Madrid, 1976), treball de consulta obligada no sols per als romanistes sinó també per als encuriosits per la vida dels mots.

En el present estudi, Colón fa una caracterització del lèxic català en relació a les altres llengües romàniques, tenint sempre en compte tant les llengües veïnes que en l'època medieval constituïren vertaders vehicles de cultura (l'aragonés i l'occità) com l'evolució històrica que han experimentat les diverses llengües que integren la Romània. I arriba a la conclusió que, des del punt de vista lèxic, el català procedeix del "llatí gàl·lic", encara que adverteix que aquesta vinculació no es pot relacionar amb la presència calorigia a Catalunya. Des d'una altra perspectiva, Colón fa veure que l'examen de les dades lèxiques que forneix el català permet resoldre problemes lèxics de la Romània. Amb aquest llibre tan aclaridor s'ha posat punt final a la llarga polèmica sobre la subagrupació romànica del català.

Disset anys després de la publicació d'El léxico catalán en la Romania, Colón no ha tingut necessitat de reelaborar-lo sinó tan sols de

posar al dia algunes dades, completar-ne d'altres, matisar alguna afirmació i actualitzar la bibliografia. Tot plegat converteix El lèxic català dins la Romània en un manual ben útil no solament per aquestes noves aportacions sinó perquè sintetitza gairebé dues dècades de treball constant i fructífer en el camp de la lexicografia romànica i catalana. Per tot això hem considerat imprescindible incloure en la nostra col·lecció un estudi bàsic per a la lingüística catalana.

València, juny de 1993

INTRODUCCIÓ

0. Aquest manual pretén posar a l'abast de l'estudiant universitari i del lector curiós unes consideracions sobre el caràcter del vocabulari català, tant antic com modern. La publicació es deu a la iniciativa amical del meu col·lega Antoni Ferrando i Francés, catedràtic de la Universitat de València, qui des de temps m'incitava a donar al públic traduït el meu llibre *El léxico catalán en la Romania*, publicat per l'Editorial Gredos de Madrid dins la col·lecció «Romànica Hispànica». Era jo del parer que, si es duia a terme aquest projecte, calia refondre molta cosa, puix que els anys no passen de bades. Un bon dia, de sobte, Ferrando m'anuncià que la traducció –feta des del Servei de Normalització lingüística de la Universitat– era llesta i que jo hi podia fer les modificacions que cregués convenientes. Vam arribar a l'acord de prescindir de la segona part, que eren il·lustracions o monografies de mots en els quals el català jugava un paper important en el conjunt dels fets romànics. Seria només reeditada la primera part panoràmica, amb aclariments i remarques. Em plau d'agrair a l'Editorial Gredos i particularment a la Dra. Pilar García Mouton el permís que me n'han generosament concedit.

Fet i fet, vaig decidir de no canviar massa coses. Tal com és aquesta secció de generalitats sobre el nostre lèxic, crec que es pot mantenir a grans trets, sense haver envellit massa. Hom ha treballat, i molt, en el camp de la recerca etimològica i lexicogràfica del català; tampoc jo no he deixat d'ocupar-me'n. Estic convençut que no és encara l'hora de les síntesis i que, per una altra banda, la discussió de teories adés sobre influències pre-llatines, castellanques o mossaràbiques, adés sobre interessades i polititzades elucubracions, no con-

tribuiria més que a embolicar l'ambient. Els debats de fets no dilucidats, exposats educadament i serena, haurien de restar en els toms de les revistes especialitzades. Ací el lector trobarà només dades establides i controlades. He mantingut, doncs, l'arquitectura primitiva i únicament hi he afegit amb sobrietat algunes observacions i notes, sobretot de caire bibliogràfic, entre parèntesis quadrats [].

El traductor ha volgut emprar alguns trets morfològics del valencià (present de l'indicatiu en *-e*, subjuntius en *-e / -a*, possessius amb *u* antihiàtica: *porte, tinga, meua*, etc.), completament legítims en la llengua comuna, i jo he seguit el seu criteri en les addicions. Estic segur de la comprensió dels meus cumlocutors de les altres contrades i els en done les gràcies de bestreta.

En dues ressenyes amabilíssimes d' *El léxico catalán en la Romania* aparegudes a Alemanya se'm feia el retret de no haver-lo escrit en català. Pense que en espanyol hi ha acomplert també una comesa, i a mi m'interessava arribar a un determinat públic. Vaig comunicar als recensors que pròximament publicaria un llibre (que havia d'ésser *La llengua catalana en els seus textos*, 2 vols.) en aquest idioma i que amb plaer els l'enviaria per tal que en fessen la crítica. Aquesta mai no aparegué...

0.1. Una de les preocupacions que sempre m'ha acompanyat ha estat la manera de presentar el lèxic d'una llengua. Ens les hem d'haver amb un corpus constantment obert, contràriament amb el que s'esdevé en altres parcel·les de la nostra disciplina lingüística, com la morfologia, la fonètica o la fonologia. Cal actuar, doncs, d'una manera pragmàtica i és el que he intentat.

Una finalitat, utòpica pel moment, fóra d'establir un inventari d'«etyma» llatins, que constitueixen l'herència de la llengua mare; i de fer el mateix amb el cabal germànic, aràbic i amb els manlleus moderns, siguen cultismes o forasterismes... Això requereix molts treballs previs i en som lluny del compte. Ens hi hem d'acostar a poc a poc i per viaranyos diversos. Precisament he elegit de començar per l'ingrat camí de l'anomenada sub-agrupació del català entre les altres llengües romàniques.

0.2. Un canonge de València i procurador de Jaume II davant la cort pontifícia d' Avinyó, Joan Borgunyó, escrivia al sobirà des de Burdeus i li explica, entre altres afers, l'estat d'ànim de la gent del

Migdia. Els francesos saben que els pobles de llengua occitànica els detesten, per contra són afeccionats als reis del casal d'Aragó:

Sciunt enim Gallici ipsi totam linguam occitanam non diligere eos et quodammodo esse subleuatam, et timent plus de persona uestra, serenissime princeps, quam de aliquo uiuente, propter affectionem quam sciunt gentes de lingua illa ad uos habere.¹

No és cap atzar que l'amor dels occitans envers Jaume II s'hi expresse relacionat amb l'idioma. Certament qui així enraona no és cap filòleg, ans un polític medieval. Les seues paraules refermen una realitat² que hom no pot ignorar.³ Ja el 1169, en un document expedit pels cònsols de Pisa en favor de mercaders de Montpeller, s'hi parla de les «parts dels provençals», les quals s'estenen des de Marsella fins a Barcelona:

In omnes et per omnes Provincialium partes a Massilia usque Barcinonam.⁴

Si a totes les obres catalanes en vers –a les de prosa és una mica diferent–, fins ben entrada la quinzena centúria, hom descobreix un nombre elevat de formes lingüístiques occitanes (sobretot morfològiques i fonètiques), hi deu haver alguna causa.⁵ Dificilment ens

1. Salavert, *Cerdeña*, II, p. 225, doc. núm. 117.

2. Pel que es relaciona amb el rerefons històric remet a R. d'Abadal i de Vinyals, *Els primers comtes catalans*, Barcelona, Ed. Teide, 1958, que tracta de la formació i consolidació del Comtat de Barcelona.

3. Vegeu els meus estudis «La dénomination "langue d'oc" en deçà des Pyrénées», *TraLiLi*, 16/1 (1978) [= *Mélanges Jean Richner*], pp. 85-91; «Occitan et catalan: nécessité d'une étude réciproque. A propos de l'ancien provençal "marves", catalan "manvés", dins els *Mélanges de Philologie et de Littératures romanes offerts à Jeanne Wathelet-Willem*, Liège 1978, pp. 43-76, i «Limousin et langue d'oc dans la Catalogne médiévale», dins *L'Hommage à Jean Séguéy*, I [= *Annales de l'Université de Toulouse-Le Mirail*, 14 (1978)], pp. 191-204. Els he reproduïts en català i amb esmenes en els llibres *Problemes*, pp. 199-207 i *Textos*, I, pp. 39-59.

4. A. Germain, *Histoire du commerce de Montpellier*, Montpellier, 1861, I, p. 180. (Pièces justificatives, II) Vegeu també L. Nicolau d'Olwer, *L'Expansió de Catalunya en la Mediterrània Oriental*, Barcelona, 1926, p. 20.

5. L'amable lector remarcarà que empre indistintament «occità» i «provençal», etc. Hi ha en l'ús dels tèrmins opinions força contraposades. No m'hi he capficat gens,